

B. Minco, *Koude voeten. Begeenadigd tot levenslang. Het relaas van een joodse scholier uit het Geuzenverzet. Oranjehotel. Untermassfeld. Mauthausen. Auschwitz. Dachau* (Nijmegen: SUN, 1997, 203 blz., f29,50, ISBN 90 6168 607 5).

Sinds de herdenking van de vijftigste mei verschijnen er weer veel boeken met het relaas van mensen die de Tweede Wereldoorlog persoonlijk hebben meegemaakt. De getuigen willen vooral dat hun verhaal opgetekend wordt en stellen dat zo iets niet nogmaals mag gebeuren. Het boek van Bill Minco vormt daarop geen uitzondering. Echter, dit bijzondere boek is meer dan alleen een waar gebeurd verhaal. Het handelt indirect ook over wat oorlogstrauma's kunnen doen met het geheugen van het slachtoffer en hoe moeilijk het is zo'n trauma te verwerken. Kort na de oorlog schreef Minco een verslag van zijn wederwaardigheden tijdens de oorlog. Dit deed hij op aanraden van zijn oude buurjongen, boezemvriend en hoogleraar psychiatrie, prof. dr. Sijds Nijdam. Het document is integraal opgenomen in dit boek. Minco zag dit verslag pas in de jaren tachtig terug. Hij kon zich van de genoemde feiten bijna niets herinneren. Het leek hem alsof het verslag over een vreemde ging. Slechts in later geschreven overdenkingen, die ook in dit boek zijn opgenomen, komen de herinneringen en de gevoelens terug. Prof. dr. E. Mulder, de voorzitter van de Stichting kunstenaarsverzet 1942-1945, de organisatie die deze publicatie mede mogelijk heeft gemaakt, spreekt niet voor niets over dit boek als 'een zelfverweer tegen de tijd'.

De feiten die in het verslag van Minco staan, zijn dan ook ongelofelijk. Gestaaft met archiefstukken en foto's, maar verder in een vrijwel emotionele toon doet hij kond van zijn tocht langs enkele van de beruchtste Duitse concentratiekampen. Op 7 februari 1941 wordt hij op school als achttienjarige door de Duitsers opgepakt op verdenking van spionage voor de geallieerden. Als lid van het Geuzenverzet heeft hij aan sabotage deelgenomen en een kaart van de militaire objecten in Rotterdam gemaakt. In een showproces wordt hij veroordeeld tot de doodstraf, die later wegens zijn minderjarigheid omgezet wordt in levenslang en drie jaar tuchthuis. Na de dodencel van het Scheveningse Oranjehotel wordt Minco in mei 1941 naar een tuchthuis in Münster overgebracht. Na grootschalige geallieerde bombardementen wordt hij via Lager 3 Brual Rhede in het Mohr-gebied bij Papenburg naar een nieuw tuchthuis vervoerd. In november 1941 komt hij aan in Untermassfeld bij Meiningen. Daar wacht hem bijna twee jaar eenzame opsluiting. Vervolgens wordt hij naar het concentratiekamp Mauthausen gebracht, waar hij als dwangarbeider tewerk wordt gesteld. Ondanks zijn joodse afkomst zit hij ook hier opgesloten met de status van gewone gevangene. Deze status zal hem in Auschwitz, waar hij in augustus 1943 aankomt, het leven redden. Hoewel hij zwaar ziek is, wordt hij niet geselecteerd voor de gaskamers. Als veroordeelde moet hij zijn straf 'gewoon' uitzitten. Wanneer de Russen oprukken, wordt hij via Gross-Rosen in januari 1945 geëvacueerd naar Dachau, waar hij in het bijkamp Mühldorf tewerk wordt gesteld. Na een bombardement keert hij via een fabriek in Tahlheim weer terug naar dit kamp. Tijdens het transport wordt hij echter in de buurt van Tutzing op 30 april 1945 bevrijd door de Amerikanen. In mei keert hij terug naar Nederland. Ter afsluiting van het verslag volgt een document van het Rode Kruis dat de exacte data geeft voor de rondreis van Minco. Het lijkt of hij het zelf allemaal niet kan geloven.

De overdenkingen en fragmenten uit publicaties, toespraken en radio- en televisietoespraken, die Minco in de jaren '90 heeft geschreven zonder kennis te hebben genomen van het reisverslag, zijn echter het meest indringend. Het voert de lezer mee in de gedachtewereld van een overlevende, waarbij de weggestopte herinneringen en gevoelens langzaam terugkomen. Zo beschrijft hij kort hetgeen hem in Untermassfeld overviel na een periode van eenzame opsluiting. Hij bracht er de nazigroet bij het binnentreden van de administratie. Hij had zich voor even

vereenzelvigd met de vijand. Het is deze kwetsbare houding die Minco in dit speciale boek aanneemt, die de lezer bij' zal blijven.

Marc van Kuik

J. Simonse, *De teloorgang van het kerkelijk clubhuiswerk. Het verhaal van een secularisatie-proces* (Passage X; Baarn: Ten Have, 1997, 280 blz., ISBN 90 259 4685 2).

Dit is in allerlei opzichten een curieus boek. Is het enerzijds een min of meer historisch overzicht van de dramatische *Werdegang* van het kerkelijk clubhuiswerk in de laatste halve eeuw in Nederland, anderzijds is het een egodocument, dat in zijn eigenzinnigheid vooral als bron interessant is. Laat ik me nader verklaren. De hoofdstukindeling volgt de veranderingen in de loopbaan van de auteur op de voet. Per 1 november 1956 werd hij benoemd tot algemeen jeugdleider bij de Stichting tot geestelijke en maatschappelijke opbouw op de voormalige Fries-Groningse heide, standplaats Harkema-Opeinde. Twee jaar later kwam hij te werken in het zogeheten Gelderse Dorp in Rotterdam. Toen dit noodcomplex gesloopt zou worden, aanvaardde hij in 1963 de functie van directeur van de Stichting Jeugdhaven te Dordrecht; maar ook daar sloeg de woningsanering toe, zodat hij in 1968 in dienst trad van de Stichting clubhuizen de Jeugdhaven in Rotterdam, als wetenschappelijk stafmedewerker voor sociologische en theologische begeleiding en structurele doorlichting. De functieaanduiding is op zich al een aanduiding voor de geweldige veranderingen waarin het clubhuiswerk zich in deze jaren bevindt. Tot dan toe was Simonse werkzaam in gereformeerde kring, maar in 1971 is er geen houden meer aan, dan wordt hij stafmedewerker van de Katholieke stichting voor jeugd en gezin te Rotterdam. De ontzuilers maken in deze jaren overuren. Maar daarmee is ook het hek van de dam. In het daaropvolgende decennium mag Simonse, allengs wanhopiger, constateren hoe het werk van binnenuit wordt uitgehold door de wonderbaarlijke terugkeer van het marxisme en vervolgens van bovenaf wordt platgewalst door de nationale en lokale overheid, die met de vergulde koorden van de subsidiebuidel iedereen aan het vergaderen brengt en bergen onleesbaar papier laat volschrijven.

Simonse heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de hier beschreven werksoort, niet alleen door zijn verschillende functies, maar ook omdat zijn boek *Belemmerde kansen. Sociologie van kansarme buurten* (1971) lange tijd als een standaardwerk gold voor de sociale academies. Maar in zijn poging om de teloorgang van deze werksoort te analyseren is de auteur nauwelijks geslaagd, misschien wel vooral omdat de auteur zozeer met hart en ziel aan het werk verbonden was, dat hij het vermogen tot afstand mist. Voor zover hij het probeert, vervalt hij in de sociaal-wetenschappelijke inzichten van de jaren vijftig en zestig. Ook als historisch overzicht is het maar matig geslaagd, daarvoor is het verhaal te brokkelig. Maar deze tekorten zijn tegelijkertijd winstpunten: het geheel biedt daardoor een prachtig inzicht in een welhaast verdwenen wereld. Alleen de taal al, met dat hoge dominee Gremdaat-gehalte, de onderwerpen waar men zich druk over maakte, die worsteling van de kerken, die inmiddels bijna onbegrijpelijke citaten uit notulen : '[E]r is geen vrijmoedigheid meer om het Woord te spreken'; of deze: '[I]k zeg niet dat er geen gat is, ik zeg alleen: het gat zit niet waar u denkt dat het zit (een gat dat gevuld wordt door preken), maar ergens anders, we moeten emaar zoeken waar (meer een gat dat gevuld wordt met ons aanwezig-zijn)'. Voor onderzoekers van het ontzuilingsproces warm aanbevolen.

Piet de Rooy